

текст, и прибравља га богословима као што су Ј. Зизјулас и Н. Мацукас. Такође истиче значај литургијског и евхаристијског схватања света које је донело велико освежење православном богословљу 20. века и његов допринос литургијском али и богословљу уопште.

На послетку, ваља истаћи да књига Георгија Басиудиса не представља само проучавање Шмемановог литургијског богословља. Наиме, Басиудис Шмемана и његову мисао истиче као корен богословског препорода нарочито од половине 20. века као и изворе тог препорода. Драгоценост ове књиге је у томе што нам сведочи о значају тог препорода и утицају који врши

на православне богослове. Актери тог препорода, међу којима је несумњиво Шмеман, већ се тумаче, њихова мисао се испитује, проучава, бива основ и мотив за нова богословска истраживања. Она је сведочанство да се православно богословље развија, да не стоји у месту, да га смело и са ентузијазмом преузима нова генерација богослова широм света. Због тога, свима који се интересују за богословље Цркве и њено богослужење, препоручујемо ову књигу о Георгију Басиудиса као један добар, користан и занимљив осврт на Шмеманов допринос литургијском богословљу.

Владимир Пекић

Б. Шијаковић, А. Раковић: Универзитет и српска теологија. Историјски и просветни контексти оснивања Православне богословске факултета у Београду (истраживања, документација, библиографија),

Београд : Православни богословски факултет
Универзитета у Београду, Институт за теолошка истраживања, 2010.
178 стр. : илустр. ; 23 cm
ISBN: 978-86-7405-080-4

Реч је о важном делу о околностима у којима је настао Православни богословски факултет и о положају теолошких студија на Универзитету у Србији с краја XIX до тридесетих година XX века.

У овом врло лепо графички опремљеном издању Института за теолошка истраживања могу се разликовати три целине. Прва је синтетички философско-богословски-историјски увод проф. др Богољуба Шијаковића, који се бави појмом „образовања и идеја

универзитета“ и местом „теологије у комплексу знања и Богословског факултета у контексту универзитета“. Другу целину представља историографска синтеза др Александра Раковића „Високо образовање Српске православне цркве 1899-1936: путеви и раскршћа“ о политичко-културним околностима у којима се оно обликовало, док је трећа сачињена од документације, по избору овог аутора, која прати основни текст и тиме значајно обогаћује монографију.

У свом делу Шијаковић осликава пут настанка универзитета као највише установе у хијерархији образовања. Полазећи од хеленског појма *paideia*, па преко хришћанских виђења о значењу и сврси образовања, он закључује да је „хеленско и хришћанско духовно и научно наслеђе представљало сигурну основу, често утврђивану у манастирским школама, за изградњу универзитета у европском средњовековљу“ (стр. 16). Разматрајући појам *universitas*, Шијаковић, објашњава да је то „корпоративна заједница оних који поучавају и оних који уче“ (стр. 16), наводећи да је средњовековни универзитет „настао као јасно *хришћанска* и прилично *аутономна* институција“ (стр. 17). Уз то наглашава чињеницу да су теолошки факултети заузимали почасно место на старим универзитетима, док их до данас у оквиру државних универзитета прати двострука надлежност црквених и световних власти. Даље, бавећи се развојним путем универзитета, од настанка преко просветитељске фазе (схватања науке оријентисане на световне ствари и корисност) до у модерно доба, аутор је разматрао положај теологије у промењеној структури знања.

Шијаковић је описао и делове развоја српског универзитетског образовања који нису представљани или су чак намерно заобилажени у време идеолошких ограничавања. Тако је од посебне важности да указује на епископа Дионисија Новаковића (1705-1767. г.), али и његове претходнике, као утемељивача модерних класичних, хуманистичких, па и природних наука код Срба. То је од значаја јер га поставља неколико деценија пре фаворизованог, али и неоправдано критикованог Доситеја Обрадовића. Овим кратким

прегледом аутор читаоца упућује у положај теологије у српском образовању и међу универзитетским дисциплинама, као и у предисторију дешавања око оснивања прве високошколске богословске установе у Србији.

У другом, уједно и већем делу ове књиге, Александар Раковић описује „трновит пут“ који је „идеја стварања богословског факултета у Београду пролазила“ (стр. 55), до – па и после – оснивања ове важне националне установе, с обзиром на неодвојивост верског питања од националног у тадашњим политичким околностима.

Ово је први целовит приказ прилика у којима је православно теолошко високо образовање крчило свој пут ка универзитетском статусу у времену до пред Други светски рат. Раковић је, на основу прворазредне изворне грађе, представио однос државних власти и појединаца из различитих друштвених структура (црквених, академских, политичких) према оснивању црквених високошколских установа (духовна академија или факултет). Аутор је размотрио разлоге који су, упркос дугом постојању идеје о оснивању, ометали њено остварење.

Они су били политичке – да ли ће универзитет бити клерикализован, и академске природе, јер теологија није сматрана науком (замерано да „није емпиријска знаност“ (стр. 71); мислило се да би била угрожена слобода научног испитивања). Ипак, Раковић указује да противници присуства богословских студија на универзитету нису били супротстављени идеји да Православна Црква добије своју високообразовну институцију (стр. 69). С друге стране, поборници отварања духовне академије су сматрали „да би богословске студије на универзитету биле изложе-

не посветовљавању“ (стр. 59-60), „да би се у Цркви могао да јави модернизам“ (стр. 67). Међутим, треба поменути да је у раду у неколико наврата указано и на стварне препреке, као што су биле недостатак наставног кадра и студентата у одређеним раздобљима, које су тек временом и у доброј мери сплетом историјских околности отклоњене. Уз то, од значаја је и да је стално постојала дилема врха СПЦ око тога каква је школска установа (факултет или духовна академија) била потребна за високо образовање свештенства, па је касније размишљано о упоредном постојању и академије за образовање монаштва са православним богословским факултетом, а то питање је такође истражено у овој синтези.

Треба поменути да су врло важну епизоду у настојању да се створи образовна установа овог ранга чинили и покушаји да се Карловачка богословија уздигне на положај факултета, док је изузетно занимљив положај Источно-православног богословског факултета у Загребу (1920-1924). Раковић се детаљно бавио и статусом ове две установе, јер је њихова судбина уско испреплетена са дешавањима око оснивања Православног богословског факултета у Београду. Пратећи догађаје око успостављања високошколске православне богословске установе у Загребу, аутор се дотакао и политичких околности у новоствореној држави, те је истражио је колика је важност том питању била придавана када су посредни односи између Срба и Хрвата. Од значаја је да наглашава став хрватских посланика у скупштинским расправама који су позитивним односом према Православном богословском факултету бранили и останак Римокатоличког теолошког факултета на Свеучилишту у Загребу.

Упркос размирицама око постојања Источно-православног богословског факултета у Загребу, настојања Карловачке богословије да се избори за високошколски статус и става дела врха Српске Православне Цркве да „има места за оба типа високих богословских школа“ (стр. 110), недостатак кадрова је ипак указивао да је могуће постојање само једне високошколске установе. У таквим околностима Православни богословски факултет у Београду, наводи Раковић, показао се као најбоље могуће решење за Српску Православну Цркву.

Ова монографија је корисна за превредновање наших знања о историји образовања, те као сведочанство о континуитету српског високошколства, али и о култури дијалога која је постојала међу неистомишљеницима. Сведоци смо да су у новије време, када су ове теме опет биле актуализоване, наступи појединих противника идеје о враћању Православног богословског факултета у окриље Универзитета у Београду, били далеко од толерантног и демократског.

С обзиром да се српски народ у новообразованој држави нашао у околностима које су се додатно усложиле, не само због верске слике, већ и политичких прилика, одлагање оснивања Православног богословског факултета пре Првог светског рата наводи на размишљање да је свако кашњење, услед неодлучности („тог оријенталско-српског оклевања међу нашом интелигенцијом“, стр. 59) и неспремности, имало значајне последице, јер је то оставило великог трага на спрему свештенства и јерархије, на религиозност народа, и уопште, на стање друштва у предстојећим турбулентним догађајима.

Данко Сврахинић